

KATSAUS

”Ensin seura, sitten lehti”: Kun Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistystä perustettiin

Maria Forsman

<https://orcid.org/0000-0001-9601-9117>

Esitelmä ITY ry:n juhlaseminaarissa 22.11.2019, Tampereen yliopisto, Pinni B 1029-1031.

Asiasanat: tieteelliset seurat, tiedelehdet, informaatiotutkimus, kehittäminen, muistelu

Joulukuun 13. päivän iltana vuonna 1979 14 iloista ihmistä purkautui Tampereen yliopiston päärakennuksesta. ”Se on nyt totta! Me teimme sen! Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistys on nyt perustettu!”

Vielä muutamaa kuukautta aiemmin sitä ei kukaan olisi uskonut. Koska alalla oli jo useita yhdistyksiä, uuden seuran perustamisesta puhuttiin hyvin varovasti. Enemmän puhuttiin tieteellisen lehden perustamisesta. Siitä oli puhuttu jo pitkään opiskelijoiden keskuudessa. Sitä olivat pohtineet myös käytännön kirjastotyössä olevat tieteestä ja alan jatko-opinnoista kiinnostuneet ammattilaiset. Myös Kirjasto-

Artikkeli on lisensoitu Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-JaaSamoin 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä

Pysyvä osoite: <https://doi.org/10.23978/inf.87893>

tieteen ja informatiikan laitoksen opettajien ja tutkijoiden piirissä siitä oli keskusteltu. Aktiivisin oli kuitenkin opiskelijajärjestö UDK.

Mutta hieman taustaa. Kirjastotieteen ja informatiikan laitos oli perustettu Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan vuonna 1971, ja samana vuonna perustettiin professuuri, joka oli ensimmäinen pohjoismaissa. Sitä hoitivat useat kirjastoalan vaikuttajat, mutta vasta vuonna 1977 se täytettiin vakinaisesti, kun Tasavallan Presidentti Urho Kekkonen nimitti siihen filosofian tohtori Marjatta Okon.

Koko 1970-luvun ajan kirjastotiede ja informatiikka haki arvostusta tieteenalana. Kysyttiin, mikä on se tiede? Vai onko sitä? Haluttiin tietää enemmän.

Kirjastoalan ammatillisissa ja aatteellisissa lehdissä – Kirjasto-lehdessä, Signumissa ja Kirjastopoliittisen yhdistyksen KPY-Tiedotteessa – alkoi ilmestyä pieniä juttuja tieteestä ja satunnaisia kirja-arvioita. Kirjastopoliittinen yhdistys julkaisi tieteestä teemanumeron. Suomen kirjastoseura järjesti tutkimusseminaarin. Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan opiskelijat ottivat kantaa tieteesseen, tutkimukseen ja opetukseen opiskelijajärjestö UDK:n *Asiasana*-lehdessä ja sosialistisen opiskelijajärjestön TYMR:in kirjastotieteen opiskelijoiden julkaisemassa *Nide*-lehdessä. Foorumeita tiedettä ja tutkimusta käsittelevälle keskustelulle oli siellä täällä. Eri puolilla kysyttiin, tarvitsemmeko kuitenkin oman lehden? Suomenkielisen lehden, jossa voitaisiin luoda ja kehittää uuden tieteenalan terminologiaa. Lehden, joka veisi tutkimustietoa myös käytännön työssä oleville. Lehden, joka loisi tieteestä kiinnostuneiden yhteisön.

Kirjastoalan järjestöjen piirissä tieteellisen lehden perustamista alettiin käsitellä tosissaan keväällä 1978 sen jälkeen, kun UDK oli lähettänyt siitä esityksen Suomen kirjastoseuralle, Suomen tieteelliselle kirjastoseuralle, Kirjastopoliittiselle yhdistykselle ja Suomen kirjallisuuspalvelun seuralle. Seuraavana syksynä Suomen tieteellisen kirjastoseuran kuukausikokouksessa keskusteltiin alan julkaisutoiminnasta ja joulukuussa 1978 kirjastoseurojen yhteistyövaliokunta esitti, että UDK kutsuisi neuvottelukokouksen, jossa aihetta käsiteltäisiin.

Kuulostaa aika byrokraattiselta, mutta niin asia eteni.

UDK:n hallitus tekikin maaliskuussa 1979 laajan esityksen aikakauslehden julkaisemisen lähtökohdista, toimittamisesta ja taloudellisista puitteista. Tuo on tiettävästi ensimmäinen virallinen dokumentti, jossa esitettiin aloite tieteellisen seuran perustamisesta lehden julkaisijaksi. Kirjastoseurojen yhteistyövaliokunta kutsuttiin neuvottelu-

kokoukseen, joka pidettiin huhtikuussa (4.4.) 1979. Syyskuussa 1979 yhteistyövaliokunta antoi opiskelija Jussi Tuormaalle ja lehtori Anneli Veilahdelle toimeksiannon lähettää kirje alan tutkijoille ja tutkimuksesta kiinnostuneille. Kirjeessä tiedusteltiin kiinnostusta tieteellisen lehden ja mahdollisen seuran perustamisesta. Samalla esitettiin kutsu keskustelutilaisuuteen, joka pidettäisiin Suomen kirjastoseuran historiaseminaarin yhteydessä Villa Johannassa Helsingissä 25.10.1979.

Yhdistyksen ja lehden perustamiseen liittyi siis monia vaiheita ja yllättäviä käännteitä. Eräänä lokakuuisena iltana tapahtui kuitenkin jotain, joka muutti monen asiaa pohtineen ja epäröivän ajatuksia.

Villa Johannassa pidettyyn keskustelutilaisuuteen osallistui aktiivisia kirjastoalan toimijoita, joista osa kannatti tieteellisen lehden perustamista, osa taas vastusti sitä. Mukana oli myös niitä, jotka halusivat seurata tilannetta ja sitten muodostaa oman kantansa. Olin tuossa kokouksessa puheenjohtajana, ja sieltä kateederilta saatoin nähdä ihmisten ilmeistä, mitä he ajattelivat ja tunsivat.

Villa Johannassa käytiin vilkasta keskustelua, ja se poiki myös lehtikirjoituksia. Tilaisuuden jälkeen professori Marjatta Okko, joka tähän saakka oli suhtautunut lehden perustamiseen varovasti, veti omat johtopäätöksensä ja alkoi lämmitä ajatukselle. Hänen vanavedessään kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen vastahankaisimmatkin opettajat alkoivat taipua. Marjatta, jolla oli pitkä kokemus tieteellisten seurojen ja lehtien parissa, totesi hänkin pian, että lehden takana täytyisi olla tieteellinen seura. Ensin hän kuitenkin halusi kokeilla vielä yhtä oljenkortta. Ottaisiko jo olemassa oleva Suomen tieteellinen kirjastoseura, joka oli Tieteellisten seurain valtuuskunnan jäsen, tieteen ja tutkimuksen ohjelmaansa? Nythän se oli tosiasiasa tieteellisten KIRJASTOJEN seura, ei TIETEELLINEN seura sanan varsinaisessa merkityksessä.

Nuori innokas joukkomme, johon kuului kirjastonhoitajia ja kirjastotieteen opiskelijoita, sai hurjan ajatuksen yrittää toimia seurassa niin, että tieteen asema nousisi enemmän esille kuin se tuolloin oli. Tieteestä kiinnostuneet, jotka eivät vielä olleet seuran jäseniä, liittyivät Suomen tieteelliseen kirjastoseuraan ennen marraskuussa pidettävää vuosikokousta voidakseen vaikuttaa ja valita seuran hallitukseen tutkimukselle myötämielisiä ihmisiä.

Näin ei sitten kuitenkaan käynyt. Tieteestä kiinnostuneita oli liian vähän. Olihan heitä toki jo seuraan aiemmin kuuluvissa jäsenissä. Mutta ilmapiiri kokouksessa oli torjuva. Useimmat meistä olivat noin kolmikymppisiä, ja olimme varmasti monen vanhemman polven

kirjastonhoitajan mielestä kiusallisia nuoria kapinallisia, jotka nyt yrittivät vallata arvokkaan yhdistyksen. Tuolloin en vielä ollut seuran jäsen, enkä ennättänyt liittyä ennen ratkaisevaa syksyn 1979 vuosikokousta, mutta olin siellä kuitenkin paikalla seuraamassa keskustelua. Jäsenyyttäni ei tarkistettu, eikä kukaan minua pois hätistänyt.

Kun yrityksemme ei onnistunut, Marjatta Okko myönsi, että nyt on aika perustaa tieteellinen seura. Ja kun seura olisi perustettu, niin sitten sille oma lehti. Siinä järjestyksessä. Ennen lehden perustamista julkaistaisiin monistettua jäsentiedotetta, jossa kerrottaisiin lyhyitä uutisia tieteen tapahtumista.

Meitä oli kymmenkunta aktiivista – opiskelijoita, kirjastoissa työskenteleviä, alan tutkijoita ja opettajia. Aloimme porukalla laatia kokouskutsua ja koota listaa ihmisistä, joiden tiesimme tai ajattelimme olevan kiinnostuneita tieteellisen seuran perustamisesta. Heistä monet olivat niitä, jotka olivat jo vastanneet lehteä koskevaan kyselyyn aiemmin syksyllä. Kutsuimme perustavaan kokoukseen kirjastotieteen ja informatiikan opiskelijoita ja jatko-opiskelijoita, lähitieteiden tutkijoita tai käytännön kirjastotyössä olevia. Puhuimme pitkiä puheluita. Julkaisimme avoimen kokouskutsun sellaisilla foorumeilla, joiden kautta tieto ennättäisi saavuttaa muitakin kuin meidän mahdollisesti tuntemiamme kiinnostuneita ennen joulukuun puoliväliä, jolloin pitäisimme perustavan kokouksen.

Pohdimme tuolloin myös tieteellisen seuran nimeä. Marjatta Okko oli sitä mieltä, että Kirjastotieteen ja informatiikan seura on vähän lepsu. Yhdistys on parempi. Niinpä päädyimme yhdessä siihen.

Tieteellinen seura, Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistys (KIY), perustettiin 13.12.1979 klo 18.40 Tampereen yliopiston päärakennuksen luentosalissa 4. Perustavassa kokouksessa oli läsnä 14 ihmistä, joukossa alan opiskelijoita, tutkijoita ja opettajia sekä meitä käytännön kirjastotyössä olevia. Luettelen heidät nyt aakkosjärjestyksessä: Tuula Haavisto, Maija Jussilainen, Kalervo Järvelin, Tapani Kemppainen, Tuula Laaksovirta, Juhani Laikkoja, Marjatta Okko, Anneli Perälä, Reijo Savolainen, Leena Teinilä, Jussi Tuormaa, Olli Tuuteri, Pertti Vakkari ja Maria Wiman (minun tuolloinen nimeni).

Avasin tuon kokouksen, ja kun toivotin kaikki tervetulleiksi tunsin, kuinka ne kuuluisat historian lehdet havisivat todella. Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin yhteiskuntatieteiden lisensiaatti Tuula Laaksovirta ja sihteeri yhteiskuntatieteiden ylioppilas Jussi Tuormaa. Samassa kokouksessa valittiin yhdistykselle puheenjohtaja ja hallitus. Puheenjohtajaksi valittiin yksimielisesti professori Marjatta

Okko ja hallituksen jäseniksi yhdistyksen perustamisessa mukana olleita, jotka edustivat erilaisia näkökulmia tieteenalaan. Ensimmäisen hallituksen jäsenet olivat puheenjohtaja Okon lisäksi assistentti Kalervo Järvelin, ylikirjastonhoitaja Oili Kokkonen, tutkija Marjatta Roos, lehtori Leena Teinilä, opiskelija Jussi Tuormaa, tutkija Pertti Vakkari ja informaattikko Maria Wiman (Forsman) sekä varajäsenet yhteiskuntatieteiden lisensiaatti Tuula Laaksovirta, humanististen tieteiden kandidaatti Olli Tuuteri ja kirjastonhoitaja Hannele Koivunen. Kokouksessa hyväksyttiin pienin täsmennyksin myös yhdistyksen säännöt, joita olimme ennalta valmistelleet.

Heti perustavan kokouksen jälkeen pidettiin ensimmäinen jäsenkokous, jossa keskusteltiin toimintasuunnitelmasta ja päätettiin jäsenmaksun suuruudeksi 40 markkaa. Yhdistyksen hallitus piti tämän jälkeen oman kokouksensa, jossa valittiin yhdistyksen varapuheenjohtajaksi Pertti Vakkari, taloudenhoitajaksi Kalervo Järvelin ja minut sihteeriksi.

Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistys (KIY) oli perustettu. Saman tien ilmoitimme sen yhdistysrekisteriin ja avasimme oman tilin Postipankissa. Kotipaikaksi tuli Tampere. Yhdistyksen perustamisesta tiedotettiin alan lehdissä. Pian alettiin julkaista KIY:n tiedotetta, jota tehtiin hallituksen jäsenistä koostuvalla vaihtuvalla porukalla. Se oli eräänlaista harjoittelua tulevaa tieteellistä aikakauslehteä ennakoiden. Tekstit kirjoitettiin kirjoituskoneella, taitettiin itse leikkaa-ja-teippaa-menetelmällä, monistettiin ja postitettiin jäseniksi liittyneille. Aikana ennen tietoverkkoja ja sosiaalista mediaa tiedon hankinta ja välitys edellyttivät kekseliäisyyttä, toimeliaisuutta ja vaivannäköä eri tavalla kuin nyt.

Koko kevääksi 1980 oli tiedossa keskustelutilaisuuksia, joiden aiheita olivat tiedontarvetutkimuksen lähestymistavat, keskitetyt kirjastojärjestelmät ja varastokirjaston suunnittelu sekä viiteanalyysi tieteellisen kommunikaation tutkimisessa. Myös ensimmäistä tieteellistä seminaaria – aiheena ”Kirjastotiede ja informatiikka tieteenä ja tutkimusalana” – aloimme heti järjestää. Varasimme sille tilat Ikaalisten kylpylästä, jonka joku tiesi olevan hyvä ja edullinen paikka seminaarille ja joka oli lähellä Tamperetta. Saimme seminaarin järjestämiseen avustusta Suomen Akatemialta. Samalla päätimme, että seminaarin ajankohta olisi toukokuun kolmas viikonloppu, joka Marjatta Okon mukaan oli aina aurinkoinen ja kaunis.

Viikonloppu olikin kaunis, ja seminaariin osallistui 24 kirjastotieteestä ja informatiikasta innostunutta opiskelijaa, tutkijaa ja

kirjastonhoitajaa. Saimme pääesiintyjäksi tiedotusopin apulaisprofessorin ja tieteentutkijan Veikko Pietilän, joka esitelmässään tarkasteli tieteen kehityksen teoriaa ja käsitteitä. Se oli juuri sitä, mitä me janosimme! Myös me seuran aktiivit toimme yhteiseen keskusteluun omia pohdintojamme ja tutkimustuloksiakin. Kirjoitimme seminaarista juttuja lehtiin ja toimitimme Marjatta Okon, Jussi Tuorman ja Pertti Vakkarin kanssa julkaisun, joka ilmestyi vielä samana vuonna.

Tieteellinen seura perustettiin yllättävänkin nopeasti sen jälkeen, kun siitä eri tahoilla kiinnostuneet ihmiset olivat löytäneet toisensa. Marjatta Okko totesi eri yhteyksissä, että nyt ”aika oli kypsä”. Ja niin varmasti olikin. Mutta aika oli myös muuttumassa. 1970-luvun autoritaarisesta ja ylipolitisoituneesta ilmapiiristä oltiin siirtymässä sellaiseen ajatteluun, että ”me voimme sen tehdä”. Kaikkeen ei tarvitse kysyä lupaa niiltä, jotka kokivat olevansa auktoriteetteja alalla, ei vasemmalta eikä oikealta.

Ehkä juuri se, että emme turhia arkailleet, olikin syynä siihen, että seuran perustaminen herätti epäluuloja vanhemmassa polvessa, johon kuuluvat olivat kirjastomaailmassa tottuneet päättämään siitä, mitä ja kuka voi ja saa tehdä ja sanoa. Niin tässä kuin monissa muissakin asioissa, joissa nuoret halusivat muutosta, Marjatta Okko, joka ilmeisesti koki olevansa puun ja kuoren välissä, toivoi varovaisuutta ja viittasi usein ”kenttään”, joka voi suuttua. Opiskelijajärjestö UDK:n illanviettojen sketseissä olikin muuan ankara hahmo nimeltään ”Edith Kenttä”, jolla oli tapana pukeutua pepitaruudulliseen jakkuun ja laukoa varmoja mielipiteitä kirjastoalasta ja tieteestä. Vuosien varrella henkilö jakun sisällä saattoi vaihtua, mutta mielipiteet pysyivät tiukkoina.

Ennen kuin tieteellinen lehti saatiin perustettua, toimitimme Tuula Laaksovirran, Reijo Savolaisen ja Jussi Tuorman kanssa antologian ”Kirjastotiedettä ja informatiikkaa etsimässä” (1981)¹, jonka opiskelijajärjestö UDK julkaisi tieteellisessä sarjassaan. Saimme siihen tukea opetusministeriön korkeakoulujen oppimateriaalien valmistamiseen tarkoitetuista määrärahoista, mikä tuntui meistä ilmaista vapaaehtoistyötä tehneiltä ihan huikealta. Valikoimme ja käänsimme kirjaan kymmenen artikkelia, joiden kirjoittajat edustivat erilaisia tutkimussuuntauksia ja näkemyksiä. He olivat tunnettuja tutkijoita

1 Kirjastotiedettä ja informatiikkaa etsimässä: antologia. Toim. Tuula Laaksovirta, Reijo Savolainen, Jussi Tuormaa & Maria Wiman. UDK:n tieteellinen julkaisusarja 13. UDK: Tampere 1981.

Britanniasta, Neuvostoliitosta, Puolasta, Saksan demokraattisesta tasavallasta, Saksan liittotasavallasta ja Yhdysvalloista. Antologiasta tuli kurssikirja Tampereen yliopistossa.

Tieteellisen seuran perustamisesta kului toista vuotta ennen kuin tieteellisen lehden ensimmäinen numero ilmestyi. Lehdelle annettiin nimeksi – yllättäen – ”Kirjastotiede ja informatiikka”. Päätoimittajaksi kutsuttiin itseoikeutetusti Marjatta Okko, jolla oli kokemusta ja näkemystä tieteellisen lehden tekemisestä. Toimitussihteeriksi ryhtyi Jussi Tuormaa, jolla hänelläkin oli toimittajan kokemusta ja terävää vaistoa. Toimituskuntaan kuului meitä yhdistyksen aktiiveja. Kirjoitimme itse ja pyysimme juttuja lähitieteiden tutkijoilta. Kun omalla alalla ei tuolloin vielä ollut tohtoreita, lähitieteistä saatiin tukea tieteelliselle ajattelulle ja pontta tieteestä keskustelemiselle. Lehdessä julkaistiin myös tieteellisten seminaarien esitelmiä, kirjarvioita ja Suomessa vierailevien tutkijoiden haastatteluja.

Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistyksen ja oman lehden perustaminen oli käännekohta alalla. Voidaan sanoa, että tieteenala on silloin löytänyt paikkansa tieteiden joukossa, kun sillä on oma seura ja oma lehti.

Nuo pari vuotta seuran ja lehden perustamisen aikoihin olivat tieteen ja tutkimuksen kannalta hyvinkin auvoisia. Opiskelijat, tutkijat ja tutkijan urasta haaveilevat kirjastonhoitajat toimivat yhdessä ja halusivat edistää alaa. Ensimmäisen, Ikaalisissa pidetyn seminaarin raportissa² todetaankin, että suunniteltua työryhmätyöskentelyä ei pidettykään, koska kaikki halusivat keskustella tieteestä yhdessä, yhtenä ryhmänä. Marjatta Okko puhui kauniisti siitä, miten on annettava ”kaikkien kukkien kukkia”.

Aluksi Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistyksen toiminta oli kovasti Tampereen yliopisto -keskeistä, koska tänne oli akateeminen koulutus ja tutkimus keskittynyt. Kun yliopistollinen oppituoli perustettiin Åbo Akademiin vuonna 1982 ja Oulun yliopistoon 1988, myös niiden laitosten edustajia tuli mukaan hallitukseen ja lehden toimitukseen. Vuosien varrella yhdistykseen on kuulunut tieteen-tekijöitä eri yliopistoista ja tutkimuslaitoksista ja myös käytännön tietotyössä toimineita.

Vähitellen, maailman muuttuessa tieteenala muuttui, ja tutkimusaiheet ja kiinnostuksen kohteet alkoivat olla muitakin kuin kirjastoon

---

2 Kirjastotiede ja informatiikka tieteenä ja tutkimusalana: raportti Ikaalisissa 16.–17.5.1980 pidetystä seminaarista. Toim. Marjatta Okko, Jussi Tuormaa, Pertti Vakkari & Maria Wiman. Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistys: Tampere 1981.

liittyviä. Tuli tarve miettiä tieteenalan nimeä uudelleen. Yliopistollisen oppiaineen nimenmuutoksen myötä yhdistys muutti jäsenkyselyn tuloksena nimensä Informaatiotutkimuksen yhdistykseksi (ITY) vuonna 1996. Samalla myös lehden nimi muuttui, ja siitä tuli Informaatiotutkimus. Lehti on ollut edelläkävijä avoimessa tieteellisessä julkaisemisessa, ja jo vuosia sitten sen kaikki jutut tulivat maksutta verkkoon kaikkien luettaviksi. Syksystä 2019 alkaen lehti pilotoi ns. early view -julkaisemista, toisin sanoen joitakin juttuja julkaistaan jo ennen varsinaisen lehden ilmestymistä jatkuvan julkaisemisen periaatteella.

40 vuotta sitten meitä oli tuossa viereisessä talossa 14 innostunutta ihmistä perustamassa tieteellistä seuraa alallemme. Nyt, marraskuussa 2019, jäseniä on 85. Huikeaa! 40 vuotta sitten 29-vuotias Maria ei ikinä olisi uskonut, että hän kertoo täällä tänään siitä, miten meidän yhteinen yhdistyksemme syntyi. On mahtavaa nyt todeta, miten lehti menestyy ja seuran jäsenmäärä kasvaa. Toivotan Informaatiotutkimuksen yhdistykselle ja Informaatiotutkimus-lehdelle onnellisia, vireitä uusia vuosia!

Maria Forsman³
Valtiotieteen tohtori
Helsinki

---

3 Toim. huom.: VTT Maria Forsman on yksi Informaatiotutkimuksen yhdistyksen perustajista.